DOI: [10.32702/2307-2105-2020.5.23](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.5.23)

УДК 330.8, 338.2, 069.003

*А. Г. Семенов,
д. е. н., професор, завідувач кафедри економіки,
Класичний приватний університет, м. Запоріжжя
ORCID ID: 0000-0001-7937-2533*

ДІАГНОСТУВАННЯ СТРАТЕГІЧНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЗА ІНДИКАТОРАМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

*A. Semenov
Doctor of Economic Sciences, Professor,
Head of Enterprise Economics Department, Classic Private University, Zaporizhzhia*

DIAGNOSIS OF STRATEGIC COMPETITIVENESS BY INDICATORS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Досліджено і узагальнено теоретико-методичні підходи до оцінювання стратегічної конкурентоспроможності підприємств, здійснено огляд показників-індикаторів конкурентоспроможності, серед яких найбільшого поширення набули показники ефективності виробництва, ефективності управління, якості продукції, довгострокової фінансової стійкості, кадрового і ресурсного забезпечення, ринкові, виробничі та інші. Визначено, що для оцінки стратегічної конкурентоспроможності підприємства у літературі використовують велику кількість показників (від одного інтегрального показника до більше як сімдесят окремих показників, що охоплюють різні сфери діяльності підприємств). На основі узагальнення наукового досвіду провідних вчених здійснено систематизацію, узагальнення і групування найбільш поширених чинників з метою визначення їх придатності для оцінки конкурентоспроможності будівельних підприємств.

У статті виділено три напрями сталого розвитку: економічний, соціальний, екологічний, що охоплюють усі вимоги концепції сталого розвитку. У контексті сталого розвитку підприємства і суспільства запропоновано доповнити основні індикатори визначення конкурентоспроможності підприємств показниками сталого розвитку.

Запропонована автором система індикаторів сталого розвитку включає чотири групи показників: економічні, соціальні, екологічні, ринкові. Для здійснення оцінки конкурентоспроможності будівельних підприємств використовується коефіцієнти платоспроможності, фінансової стійкості, продуктивності праці, стану основних і оборотних засобів, середньомісячна заробітна плата, кількість створених робочих місць, рівень корпоративної соціальної відповідальності, рівень впровадження ресурсо- і енергозберігаючих технологій, рециклінгу, природоохоронних заходів, рівня забруднення, динаміки ринкової частки, бар'єрів входження на ринок, ефективність. У разі потреби пропонується підприємствам доповнювати перелік показників, у відповідності до особливостей організаційної структури, оподаткування, виробничої, фінансової і інвестиційної діяльності.

Theoretical and methodological approaches to assessing the strategic competitiveness of enterprises are studied and generalized, the review of indicators-indicators of competitiveness is carried out, among which the most widespread are indicators of production efficiency, management efficiency, product quality, long-term financial stability, personnel and resource provision, market, production and others. It is determined that a large number of indicators are used in the literature to assess the strategic competitiveness of the enterprise (from one integrated indicator to more than seventy separate indicators covering various areas of enterprise activity). Based on the generalization of scientific experience of leading scientists, the most common factors are systematized, generalized and grouped in order to determine their suitability for assessing the competitiveness of construction companies.

The article identifies three areas of sustainable development: economic, social, environmental, covering all the requirements of the concept of sustainable development. In the context of sustainable development of enterprises and society, it is proposed to supplement the main indicators for determining the competitiveness of enterprises with indicators of sustainable development.

The system of indicators of sustainable development proposed by the author includes four groups of indicators: economic, social, ecological, market. To assess the competitiveness of construction companies, the coefficients of solvency, financial stability, productivity, condition of fixed and current assets, average monthly wages, number of jobs created, the level of corporate social responsibility, the level of implementation of resource and energy saving technologies, recycling, environmental protection pollution, market share dynamics, barriers to market entry, efficiency. If necessary, companies are invited to supplement the list of indicators, in accordance with the peculiarities of the organizational structure, taxation, production, financial and investment activities.

Ключові слова: конкурентоспроможність; сталий розвиток; аналіз; стратегія; розрахункові коефіцієнти; розробка заходів.

Keywords: competitiveness; sustainable development; analysis; strategy; calculation coefficients; development of measures.

Постановка проблеми. Формування ринкових відносин потребує від кожного учасника будівництва уміння адекватно аналізувати економічну інформацію та приймати виважені управлінські рішення щодо оцінки власної конкурентоспроможності. Одним із найбільш поширених інструментів оцінювання конкурентоспроможності підприємства є фінансовий аналіз системи показників розвитку, що характеризують конкурентну позицію підприємства на ринку.

Господарська діяльність підприємства безпосередньо впливає на можливість підвищення конкурентоспроможності. У свою чергу, фінансовий стан суб'єктів господарювання та ефективність господарської діяльності прямо залежить від їх конкурентоспроможності. Якщо господарська діяльність забезпечує прибуток, то утворюються додаткові джерела коштів, які, в кінцевому підсумку, сприяють зміцненню конкурентних позицій, якщо їх направляти на розвиток. Недостатній обсяг або неправильне формування й використання активів, неефективна операційна діяльність можуть виявитись причиною втрати конкурентних позицій, а отже, і подальшого погіршення результатів діяльності.

У останні роки переважаючою тенденцією розвитку усіх секторів економіки України стала концепція сталого розвитку, яка була запропонована на конференції ООН в Ріо-де-Жанейро, і у якій взяли участь представники урядів, наукових і ділових кіл, експерти із 179 країн. На цій конференції пролунали заклики до усіх країн щодо прийняття національних стратегій сталого розвитку. Цілі і концепцію сталого розвитку було конкретизовано, розвинуто і уточнено на «Всесвітньому Саміті Землі», який відбувся у 2002 р. у Йоганнесбурзі, у результаті траєкторію розвитку економік світу пропонується змістити із екологічного спрямування до органічного поєднання цілей соціального екологічного і економічного спрямування.

Конкурентоспроможність підприємства за результатом фінансового аналізу може визначатись сукупністю показників, що відображають ефективність використання ресурсів підприємства, його реальні й потенційні можливості розвитку. Тому вкрай важливо окреслити коло показників, які можуть характеризувати стратегічну конкурентоспроможність та здатні охоплювати усі сфери діяльності підприємства, включаючи тенденції щодо забезпечення цілей сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі постійно лунає полеміка щодо визначення сутності поняття «конкурентоспроможність», показників її виміру, характеру прояву. Теоретичну основу у формування поняття «конкурентоспроможність» поклали наступні вчені: І.В. Булах, Т.Б. Надтока, О.Є. Кузьмін, О.Г. Мельник, О.П. Романко, М. Портер, І. В. Смолін, Р. Фатхутдінов, Г. Хулей, О.Ф. Яременко та інші.

Серед праць, що присвячені дослідженню конкуренції у сфері будівництва можна виділити праці наступних вчених: А.Ф. Гойка, В.Г. Федоренка, С.А. Ушацького, М.П. Педана, Н.І. Верхоглядової та інших.

Незважаючи на велику кількість праць щодо означеної тематики, не дивлячись на їх високу теоретичну і практичну цінність, в економічній літературі достатньо мало уваги приділяється показникам конкурентоспроможності будівельних підприємств, що вимагає подальших досліджень.

Метою статті є систематизація та вибір показників сталого розвитку будівельних підприємств, які найкращим чином характеризують їх конкурентоспроможність у стратегічній перспективі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансовий аналіз є невід’ємною частиною розробки практично всіх бізнес-процесів та суттєвим елементом управління конкурентоздатністю підприємства в цілому. Практично всі користувачі фінансової звітності застосовують методи фінансового аналізу для прийняття рішень стосовно оптимізації своєї діяльності. За результатами дослідження фінансово-господарської діяльності підприємства стає можливим процес удосконалення стратегії розвитку підприємства, що позитивно впливає на результати підприємницької діяльності та на конкурентоспроможність.

У статті стратегічну конкурентоспроможність підприємств пропонується розглядати у відповідності до визначення, що наведено у роботі [2, с. 135], а саме: «стратегічна конкурентоспроможність відображає ймовірнісну перспективну здатності суб’єкта ринку зберігати комплекс конкурентних переваг (потенціал конкурентоспроможності), що забезпечить його конкурентоспроможність у стратегічному періоді».

Система стратегічного управління будь-яким підприємством чи організацією охоплює різноманітні елементи, серед яких можна виділити такі блоки: планування; облік; аналіз; контроль. Стратегічний аналіз відіграє головну роль при виявленні конкурентних позицій, факторів, що впливають на них, перевірці відповідності фактичної траєкторії розвитку до плану, ефективності прийнятих рішень. Вибір найкращого варіанта господарського розвитку пов’язаний з прогностичним економічним аналізом, який заснований на економіко-математичному моделюванні, системному аналізі ефективності. Без аналізу впливу на економіку організації внутрішнього та зовнішнього середовища, стану ринку, покупців і споживачів продукції, конкурентної ситуації, ринкових цін, кінцевих фінансових результатів неможливі розробка стратегічних програм та контроль за їх використанням. Економічний аналіз і його складова – фінансовий аналіз – є невід’ємною частиною розробки практично всіх видів бізнес-планів, бюджетів і суттєвим елементом управління підприємствами в цілому.

У літературних джерелах розглядається багато підходів до вибору показників конкурентоспроможності підприємств. Так, у роботі [5] для оцінки рівня конкурентоспроможності підприємства використано 77 показників, які згруповано у шість груп:

- показники фінансово-господарської діяльності;
- виробничі показники;
- показники якості продукції;
- показники розвитку;
- показники рівня персоналу та соціальної сфери;
- показники рівня досконалості управління.

У працях [6, с. 60; 7, с. 177-179] конкурентоспроможність пропонується розглядати як систему показників, а саме:

- показники ефективності виробничої діяльності (витрати на одиницю продукції, фондівіддача, рентабельності діяльності, рентабельності продукції, показники продуктивності праці);
- показники, що характеризують фінансовий (коефіцієнти покриття, швидкої ліквідності, абсолютної ліквідності, автономії, оборотності оборотних засобів, матеріальних запасів, активів, дебіторської та кредиторської заборгованості);
- показники, що відображають ефективність збуту та просування продукції (рентабельність продаж, завантаження виробничих потужностей, ефективності реклами та засобів стимулювання збуту);
- показники конкурентоспроможності продукції (ціна, якість товару).

У роботі [8, с. 191-193] для оцінювання конкурентоспроможності підприємства використано наступні показники:

- індикатор використання ресурсів: співвідношення між коефіцієнтом доходів підприємства (чистий прибуток підприємства / відрахування в бюджет і соціальні фонди) та коефіцієнтом ресурсів підприємства (ресурси, авансовані підприємством / ресурси, використані підприємством);
- індикатор використання трудових ресурсів: співвідношення прибутку підприємства і вартості робочих місць;
- індикатор місткості ринку: співвідношення прибутку підприємства і прибутковості місткості ринку даного товару;

– індикатор прибутковості: співвідношення валового доходу підприємства в розрахунку на одного співробітника, включаючи власників підприємства, і аналогічного доходу, що формується в комерційній сфері діяльності в цілому економіки країни;

– індикатор використання ресурсу часу: співвідношення між часом, упродовж якого отримано валовий дохід підприємства, і періодом, необхідним для збільшення показника вдвічі.

У роботі [9] для оцінки конкурентоспроможності підприємства використано десятифакторну модель, на основі показників оцінки ефективності господарської діяльності (показники рентабельності та показник ступеню зносу основних засобів) і фінансової стабільності (коефіцієнти ліквідності, оборотності оборотного капіталу та частка власних коштів у сукупних пасивах підприємства).

У статті [10] конкурентоспроможність підприємства оцінюється за такими показниками: собівартість реалізованої продукції, адміністративні витрати, витрати на збут, інші операційні витрати, витрати фінансової та інвестиційної діяльності, податок на прибуток, чистий дохід від реалізації продукції певних видів високого рівня конкурентоспроможності, чистий дохід від реалізації продукції певних видів усіх рівнів конкурентоспроможності, інші операційні доходи, прострочена дебіторська заборгованість, скоригований чистий дохід від реалізації продукції на величину простроченої дебіторської заборгованості, величина непокритих адміністративних витрат, витрат на збут, інших операційних витрат, витрат інвестиційної та фінансової діяльності за рахунок інших операційних доходів, доходів інвестиційної та фінансової діяльності, сума собівартості реалізованої продукції та величини непокритих відповідними доходами інших витрат.

У роботі [11] за результатами проведеного кореляційного аналізу для оцінювання конкурентоспроможності підприємства обрано п'ять показників (коефіцієнт фінансової стійкості, рентабельність власного капіталу, залишкова вартість основних засобів, обсяг реалізації продукції, продуктивність праці).

У праці [12, с.106-116] стратегічна конкурентоспроможність підприємства визначається як комплексний показник, який включає чинники стійкості системи маркетингу; стійкості виробничої системи; стійкості кадрів; ефективності фінансової і інвестиційної діяльності; якості управління; рівень соціальної відповідальності, тиск постачальників; тиск споживачів; рівень конкуренції; рівень державного тиску; рівень впливу НТП..

У монографії [4, с.72-73] пропонується оцінювати конкурентоспроможність підприємства на основі системи факторів:

- техніко-технологічних (коефіцієнти фондовіддачі, оновлення основних фондів та завантаження основних виробничих фондів);
- трудових (коефіцієнти продуктивності праці, співвідношення управлінського та основного виробничого персоналу, негативної плинності кадрів);
- фінансово-економічних (рентабельності продукції, загальної ліквідності, фінансової напруженості, інкасації дебіторської та кредиторської заборгованості, оборотності активів, співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованостей.);
- ринкових (коефіцієнти частки ринку, рентабельності реалізації, затоварення готовою продукцією, ефективності маркетингових заходів);

За результатом узагальнення вище названих праць можна зробити висновок про те, що у стратегічному управлінні конкурентоспроможність зазвичай розглядається у двох аспектах: конкурентоспроможність товару – його здатність відповідати вимогам ринку за вартісними, якісними, технічними та іншими характеристиками (праці [5]); конкурентоспроможність підприємства – його здатність підтримувати ефективну прибуткову господарську діяльність в умовах конкурентних відносин (праці [4, 8-12]). Часто ці категорії важко розділити – конкурентоспроможність підприємства визначається через конкурентоспроможність його продукції (праці [5, 6, 7]).

Коло найважливіших показників фінансово-господарської діяльності підприємства і показників, які прямо або опосередковано характеризують його конкурентоспроможність, зазвичай включає:

- прибутковість (рентабельність) діяльності підприємства;
- наявність і динаміку основних та оборотних коштів;
- раціональність розміщення (використання) власних і залучених фінансових ресурсів (основних і оборотних коштів);
- рівень фінансової незалежності підприємства (фінансової автономії);
- ліквідність і платоспроможність;
- ефективність використання трудових ресурсів;
- ринкову частку.

Пропонується доповнити коло показників факторами, які можуть свідчити про відповідність підприємства вимогам сталого розвитку, як основній тенденції, що визначатиме конкурентоспроможність підприємств будівельної галузі у найближчі роки. Так, у перелік можуть бути включені деякі чинники, що запропоновано використовувати для оцінювання сталого розвитку промислових підприємств [13, с. 282]:

«Економічні індикатори (індекс виробництва; обсяги капітальних інвестицій; обсяги державної підтримки інвестиційних проектів; кількість інноваційних підприємств; рівень прибутковості; наявність і рівень зносу основних засобів);

Соціальні індикатори (кількість створених робочих місць; розмір середньомісячної заробітної плати працівників промисловості; заборгованість із виплати заробітної плати; рівень виробничого травматизму; рівень кваліфікації кадрів);

Екологічні індикатори (обсяги токсичних відходів і викидів виробництва в атмосферне повітря; кількість ресурсо-, енергозберігаючих та маловідходних технологій; кількість проведених природо охоронних заходів)

Індикатори ризику (якість і надійність елементів підприємства (організаційна структура, матеріальні потоки, технологія, кваліфікований персонал та ін.), здатність витримувати екстремальні внутрішні і зовнішні навантаження)

Ринкові індикатори (наявність органів, що здійснюють управління сталим розвитком; наявність законодавчої бази з питань сталого розвитку; витрати на утримання органів управління сталим розвитком; кількість об'єктів соціальної інфраструктури промислових підприємств)»

Пропонується використовувати індикатори сталого розвитку, адаптовані для підприємств будівельної галузі, у сукупності із вже традиційними, що покращить рівень оцінки конкурентоспроможності будівельних підприємств (табл. 1).

Таблиця 1.

Індикатори стратегічної конкурентоспроможності будівельних підприємств на базі сталого розвитку

Економічні	Соціальні	Екологічні	Ринкові
Прибутковість	Розмір середньомісячної заробітної плати	Впровадження ресурсо та енергозберігаючих технологій	Частка ринку
Платоспроможність			Динаміка ринкової частки
Фінансова стійкість	Кількість створених робочих місць	Використання рециклінгу	Наявність бар'єрів входження на ринок
Продуктивність праці	Рівень корпоративної соціальної відповідальності	Рівень забруднення	
Стан основних засобів		Природоохоронні заходи	Ефективність у порівнянні із конкурентами
Ефективність використання активів		Сертифікація будівельної продукції	

Розроблено автором на основі [1-22]

Висновки. Результати аналізу за наведеним переліком дадуть змогу виявити вразливі місця, що потребують особливої уваги, і розробити заходи щодо їх ліквідації, тобто постійно удосконалювати конкурентну стратегію підприємства. Результати аналізу – основа управлінських рішень щодо формування стратегічної конкурентоспроможності будівельних підприємств. Усе це ще раз свідчить про те, що стратегічний аналіз у сучасних умовах стає основним елементом управління, інструментом оцінювання потенціалу розвитку підприємства. Співвідношення показників стійкості розвитку й ефективності значною мірою впливає на вибір підприємством його стратегії. Тому підприємство для вибору стратегії розвитку повинно провести аналіз, який допоможе в умовах нестабільності економіки, законодавства, політичної ситуації вибрати вектор його ефективного розвитку.

Використання таких підходів до забезпечення стратегічної конкурентоспроможності підприємства дасть йому змогу забезпечити собі фінансовий розвиток на довгострокову перспективу, що, у свою чергу, є запорукою стабільності позицій підприємства на ринку.

Список літератури.

1. Портер М. Конкурентное преимущество: Как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость / М.Е. Портер; пер. с англ. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. 376 с.
2. Смолін І. В. Стратегічна конкурентоспроможність підприємства: змістовні імперативи та критерії оцінювання / І. В. Смолін // Теорія і практика стратегічного управління: Стратегія економічного розвитку України. 2015. №36. С. 126-137.
3. Яременко О. Ф. Конкурентоспроможність підприємства як необхідна умова стійкості розвитку / О. Ф. Яременко // Економічні науки: Вісник Хмельницького національного університету. 2015. №4. Т.2. С. 43-46.
4. Кузьмін О.Є. Конкурентоспроможність підприємства: планування та діагностика: монографія/ О.Є. Кузьмін, О.Г. Мельник, О.П. Романко; за заг. ред. д.е.н., проф. Кузьміна О.Є. Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2011. 180 с.
5. Фасхiev X.A. Как измерить конкурентоспособность предприятия? [Електронний ресурс] / X. А. Фасхiev, Е. В. Попова // Маркетинг в России и за рубежом. 2003. №4. Режим доступу: <http://www.dis.ru/market/arhiv/2003/4/8.html>.
6. Хамініч С. Методика інтегральної оцінки рівня конкурентоспроможності промислового підприємства / С. Хамініч // Економіст. 2006. №10. С. 59-61.
7. Радева М.М. Комплексне оцінювання конкурентоспроможності підприємства / М.М. Радева, П.М. Маслов // Держава та регіони. 2004. №3. С. 176-180.
8. Загорна Т.О. Економічна діагностика. /Т.О. Загорна. К.: Центр учбової літератури, 2007. 400 с.
9. Щиборщ К. В. Сравнительный анализ конкурентоспособности и финансового состояния предприятий отрасли или региона // Маркетинг в России и за рубежом. 2000. № 5. С. 21-29.

10. Чубай В.М. Факторна модель оцінювання конкурентоспроможності машинобудівних підприємств / В.М. Чубай // Актуальні проблеми економіки. 2009. №6(96). С. 156-163.
11. Батуров А. В. Конкурентоспособность фармацевтических производств на региональном лекарственном рынке/ А. В. Батуров, Л. В. Мошкова // Фармация. 2003. №2. С.13-18.
12. Булах І.В. Оцінка конкурентоспроможності підприємства сфери телекомунікацій: Монографія / І.В. Булах, Т.Б. Надтока // Донецьк.: ДРУК-ІНФО, 2010. 244 с.
13. Філіпішина Л.М. Інтегральна оцінка стійкості розвитку промислових підприємств / Л.М. Філіпішина// Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. №19. С.280-285.
14. Гойко А.Ф. Оцінка конкурентоспроможності будівельних підприємств, зайнятих у пайовому будівництві/ А.Ф. Гойко, Р.Ф. Юрковський // Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин, 2012. № 27, С. 29-37.
15. Беленкова О.Ю. Управління оборотними активами будівельного підприємства як засіб отримання конкурентних переваг / О.Ю. Беленкова// Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин. 2015. № 33. С.10 – 17.
16. Верхоглядова Н. І. Теоретичні основи управління конкурентостійкістю будівельного підприємства / Н. І. Верхоглядова, О. Є. Россіхіна // Економічний простір. 2009. № 29. С. 136–149.
17. Тянь Р. Б. Сучасний стан будівельного ринку України і заходи щодо його стабілізації в умовах світової фінансової кризи / Р. Б. Тянь, М. Ф. Іванов, І. В. Грищенко // Економіка будівництва і міського господарства. 2009. Т. 5. № 2. С. 107–112.
18. Федоренко В.Г. Кластери – системний інструмент підвищення конкурентоспроможності економіки / В. Г. Федоренко, А. Ф. Гойко, В. Б. Джабейло // Економіка та держава. 2007. № 9. С. 6–9 .
19. Гойко А.Ф. Принципи планування виробничої програми будівельного підприємства і методи нормування її параметрів : монографія / А. Ф. Гойко [та ін.] ; під ред. А. Ф. Гойко. К. : КНУБА, 2007. 56 с.
20. Bozhanova, V., Kononova, O. (2018). Formation of socio-economic development strategy of construction enterprises. EUREKA: Social and Humanities, 6, 10–18. doi: <http://doi.org/10.21303/2504-5571.2018.00810>

References.

1. Porter, M. (2005), *Konkurentnoe preimushhestvo: Kak dostich' vysokogo rezul'tata i obespechit' ego ustojchivost'* [Competitive Advantage: How to Achieve High Results and Ensure Its Sustainability], Al'pina Biznes Buks, Moskov, Russia.
2. Smolin, I. V. (2015), “Stratehichna konkurentospromozhnist' pidpriyemstva: zmistovni imperatyvy ta kryterii otsiniuvannya”, *Teoriia i praktyka stratehichnoho upravlinnia: Stratehiia ekonomichnoho rozvytku Ukrainy*, vol. 36, pp. 126-137.
3. Yaremenko, O. F. (2015), “Konkurentospromozhnist' pidpriyemstva iak neobkhdna umova stijkosti rozvytku”, *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu*, vol. 4, pp. 43-46.
4. Kuz'min, O.Ye. Mel'nyk, O.H. and Romanko, O.P. (2011), *Konkurentospromozhnist' pidpriyemstva: planuvannya ta diahnozyka* [Competitiveness of the enterprise: planning and diagnostics], IFNTUNH, Ivano-Frankivs'k, Ukraine.
5. Fashiev, H. A. Popova, E. V. (2003), “Kak izmerit' konkurentospobnost' predpriyatija?”, *Marketing v Rossii i za rubezhom* [Online], vol . 4, available at: <http://www.dis.ru/market/arhiv/2003/4/8.html>.
6. Khaminich, S. (2005), “Metodyka intehral'noi otsinky ravnivni konkurentospromozhnosti promyslovoho pidpriyemstva”, *Ekonomist*, vol. 10, pp. 59-61.
7. Radieva, M. M. and Maslov, P.M. (2004), “Kompleksne otsiniuvannya konkurentospromozhnosti pidpriyemstva”, *Derzhava ta rehiony*, vol. 3, pp. 176-180.
8. Zahorna, T.O. (2007), *Ekonomichna diahnozyka* [Economic diagnostics], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.
9. Shhiborshh, K. V. (2000), “Sravnitel'nyy analiz konkurentospobnosti i finansovogo sostojaniya predpriyatij otrasli i/ili regiona”, *Marketing v Rossii i za rubezhom*, vol. 5, pp. 21-29.
10. Chubaj, V.M. (2009), “Faktorna model' otsiniuvannya konkurentospromozhnosti mashynobudivnykh pidpriyemstv”, *Aktual'ni problemy ekonomiky*, vol. 6 (96), pp. 156-163.
11. Baturov, A. V.and Moshkova, L. V. (2003), “Konkurentospobnost' farmacevticheskikh proizvodstv na regional'nom lekarstvennom rynke”, *Farmacija*, vol. 2 , pp.13-18.
12. Bulakh, I.V. and Nadтока, T.V. (2010), *Otsinka konkurentospromozhnosti pidpriyemstva sfery telekomunikatsij* [Assessment of the competitiveness of the enterprise in the field of telecommunications], ДРУК-ІНФО, Donets'k, Ukraine.
13. Filipishyna, L.M. (2017), “Intehral'na otsinka stijkosti rozvytku promyslovykh pidpriyemstv”, *Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky*, vol. 19, pp. 280-285.
14. Hojko, A.F. Yurkovs'kyj, R.F. (2012), “Otsinka konkurentospromozhnosti budivel'nykh pidpriyemstv, zajnyatykh u pajovomu budivnytstvi”, *Ways to Improve Construction Efficiency*, vol. 27, pp. 29-37.
15. Bielienkova, O.Yu. (2015), “Upravlinnia oborotnyimi aktyvamy budivel'noho pidpriyemstva iak zasib otrymannia konkurentnykh perevah”, *Ways to Improve Construction Efficiency*, vol. 33, pp.10 – 17.
16. Verkhohliadova, N. I. Rossikhina, O. Ye. (2009), “Teoretychni osnovy upravlinnia konkurentostijkistiu budivel'noho pidpriyemstva”, *Ekonomichnyj prostir*, vol. 29, pp. 136–149.

17. Tian, R. B. Ivanov, M. F. Hryshenko, I. V. (2009), "Suchasnyj stan budivel'noho rynku Ukrainy i zakhody schodo joho stabilizatsii v umovakh svitovoi finansovoi kryzy", *Ekonomika budivnytstva i mis'koho hospodarstva*, vol. 2, pp. 107–112.
18. Fedorenko, V. H. Hojko, A. F. Dzhabejlo, V. B. (2007), "Klastery – systemnyj instrument pidvyschennia konkurentospromozhnosti ekonomiky", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 9, pp. 6–9.
19. Hojko, A. F. (2007), "*Pryntsypy planuvannia vyrobnychoi prohramy budivel'noho pidpryemstva i metody normuvannia ii parametriv* [Principles of planning the production program of a construction company and methods of standardization of its parameters], KNUBA, Kyiv, Ukraine.
20. Bozhanova, V. Kononova, O. (2018), "Formation of socio-economic development strategy of construction enterprises", *EUREKA: Social and Humanities*, vol. 6, pp. 10–18.

Стаття надійшла до редакції 20.05.2020 р.